

Zon en Sterren

Elektromagnetische straling en materie voor
5 VWO

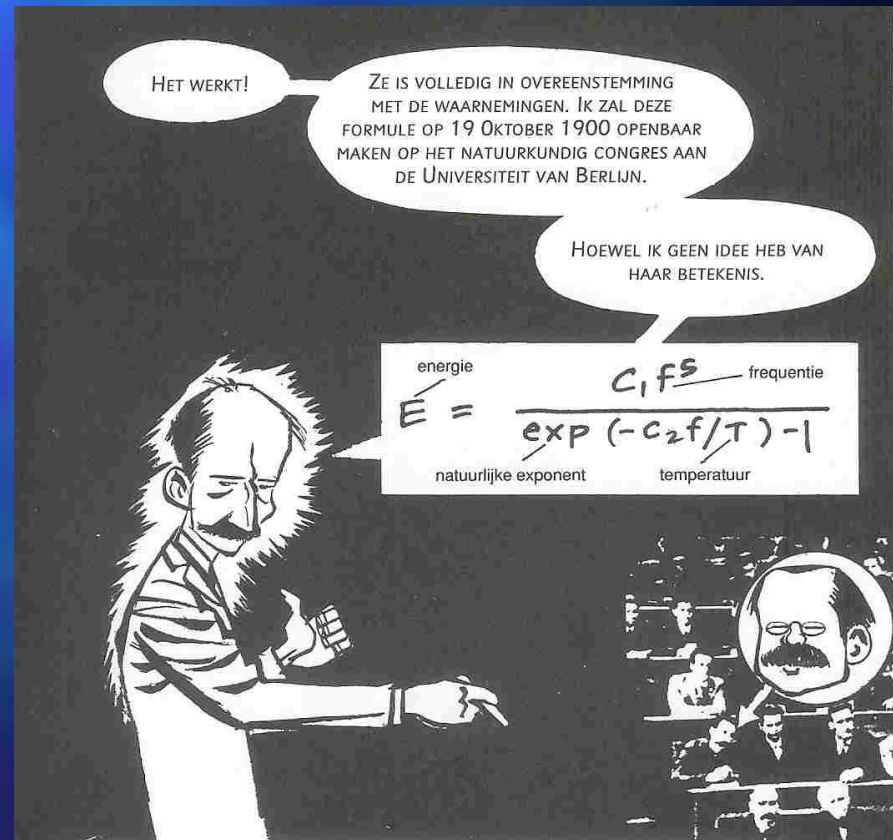

Paul Feldbrugge
Kirsten Stadermann

Context → Concept

- Voor hele goede leerlingen t/m minder goede leerlingen
- Moeilijk onderwerp: ligt ver uit belevingswereld - maar is ook mysterieus!
- Ontstaansgeschiedenis: ook fysici hadden problemen met de quantummechanica

Inhouden

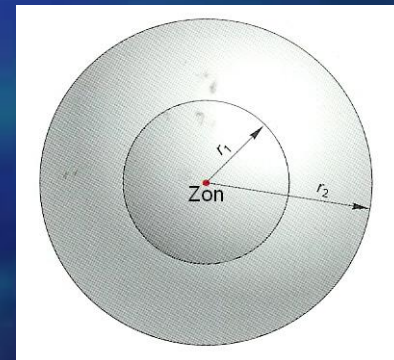
cf. document syllabuscommissie NiNa

Leerdoelen hoofdstuk 1:

- Kwadratenwet: $I = P/4\pi r^2$
- Planckkromme:
  - Verschuivingswet
Wien: $\lambda_{\max} * T = k_w$
  - Stefan-Boltzmann:
 $L = \sigma T^4$
- Continue-, emissie- en absorptiespectra: herkenning elementen a.d.h.v. lijnenpatronen

Benodigde concepten:

- Energie, vermogen
- Gravitatiekracht, -energie, middelpuntzoekende kracht
- Optica: prisma, lichtbronnen, lenzen

Inhouden

cf. document syllabuscommissie NiNa

Leerdoelen hoofdstuk 2:

- Kwalitatief begrip foto-elektrisch effect
- Foton: $E_f = h \cdot f = h \cdot c / \lambda$
- Golfkarakter van materie - de
Bogliegolflengte: $\lambda = h / mv$
- Het atoommodel van Bohr
- Energieniveaus binnen een atoom $\propto 1/n^2$
- $E_f = |E_m - E_n|$

Benodigde concepten:

- Kracht en beweging / energie-omzettingen
- Elektrostatische krachten
- Wisselwerkingen

Inhouden

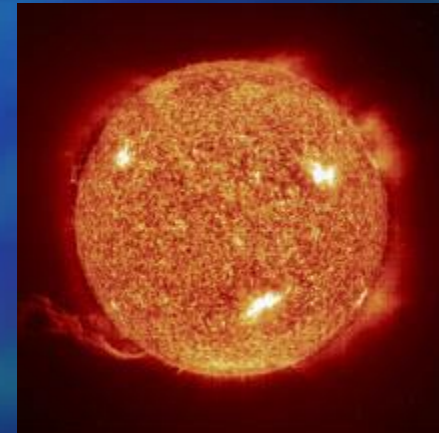
cf. document syllabuscommissie NiNa

Leerdoelen hoofdstuk 3:

- Verband tussen lichtkracht van ster en massa /temperatuur
- Hertzsprung-Russelldiagram
- Eigenschappen van sterren afleiden: zoals temperatuur, lichtkracht, grootte, massa, afstand en samenstelling a.d.h.v. spectra, kwadratenwet, Planckkromme en lichtkracht
- Snelheid: doppershift $v=c*\Delta\lambda/\lambda$
- Waarneemtechnieken over het hele e.m. spectrum

Benodigde concepten:

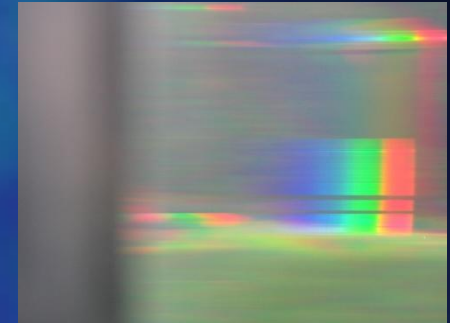
- Eigenschappen van stoffen en materialen: m.n. gassen

Inhouden: elektromagnetische straling en materie

Hoofdstuk 1: De Zon

- 1.1 Betekenis van de zon als bron van energie
- 1.2. Kleur en oppervlakte-temperatuur van de zon
- 1.3. Lichtkracht van de zon
- 1.4. Vingerafdruk van de zon
- 1.5. Extra: Planck-formule

Hoofdstuk 2: Straling en materie

- 2.1. Wat hebben materie en straling met elkaar
- 2.2. Spectraallijnen van het waterstofatoom
- 2.3. Extra: Afleiding energieniveaus van het waterstofatoom

Hoofdstuk 3: Onderzoek aan sterren

- 3.1. Temperatuur, helderheid en lichtkracht van sterren
- 3.2 Spectra van sterren
- 3.3. Waarneemtechnieken in het elektromagnetisch spectrum
- 3.4 Eigen onderzoek

Opzet

- Leerlingentekst
- Docententekst
- Vraagstukken + antwoorden
- Software en beeldmateriaal op schijf
- Zelf te regelen: practica

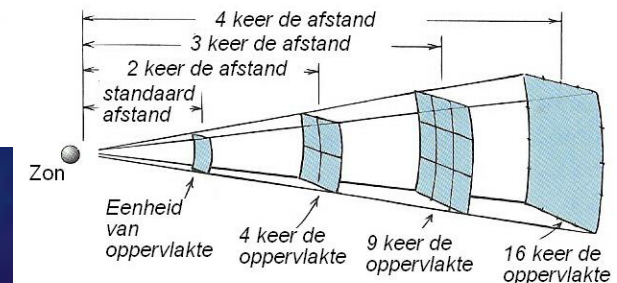
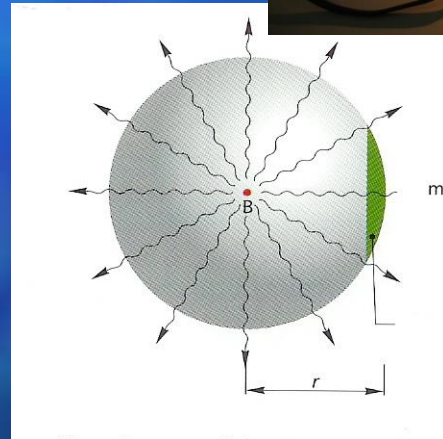

1.1 Betekenis van de zon als bron van energie

Aktiviteit:

Berekening van het vermogen van de zon met behulp van een gloeilamp van 100 Watt

$$I = P / 4\pi r^2$$

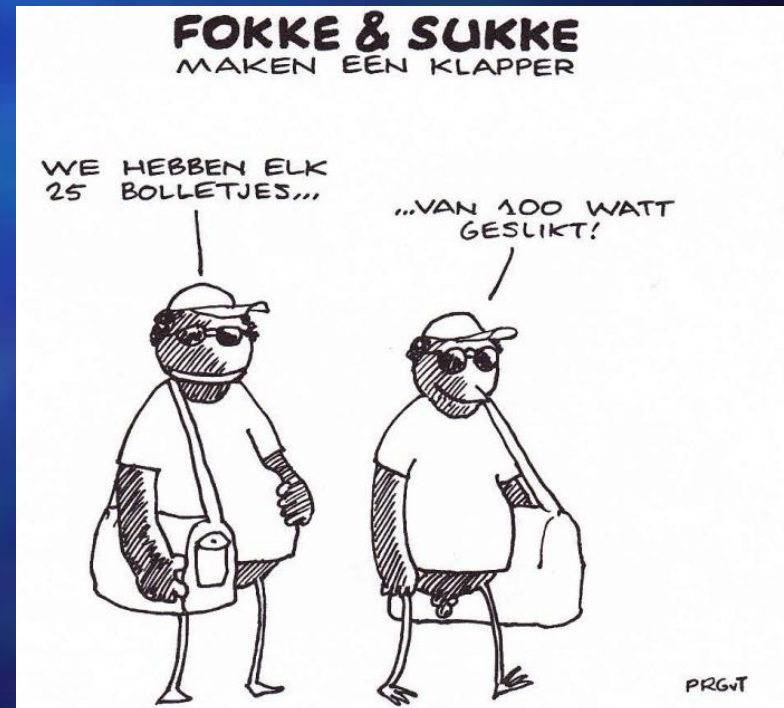

De gloeilampen van 100 W zijn eruit!!!!!!

■ Maarrrrrrrrr.....

Ze zijn nog te bestellen:

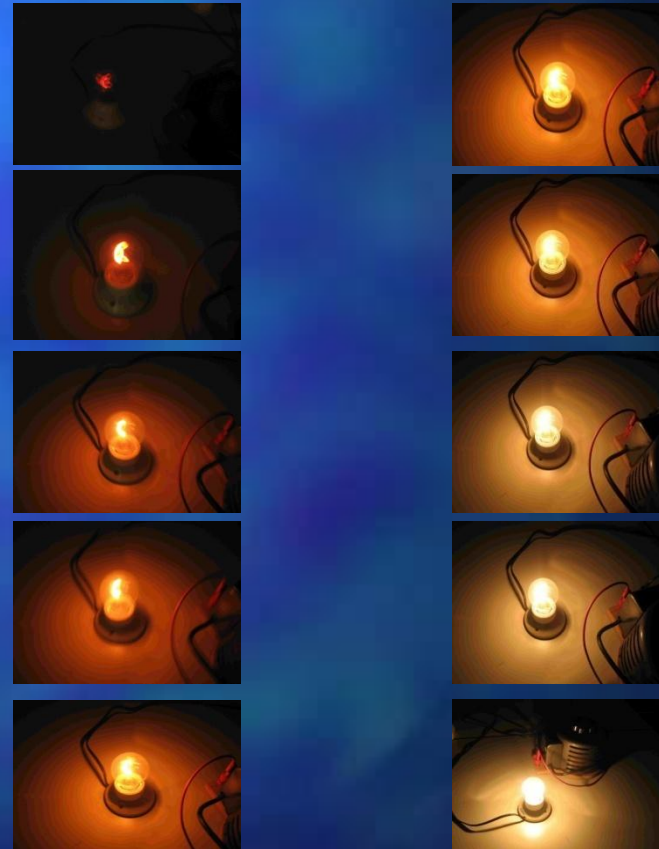
→ p.t.m.feldbrugge@pl.hanze.nl

1.2 Kleur en oppervlaktetemperatuur van de zon

Aktiviteit:

Waarneming van de kleur van een gloeiende draad van een lamp in samenhang met de temperatuur

Verband tussen kleur en temperatuur: experiment

$$R_T - R_0 = \alpha R_0 (T - T_0)$$

Met:

R_T weerstand bij temperatuur T

α weerstandstemperatuurcoëfficiënt
(= $4,9 \cdot 10^{-3} \text{ K}^{-1}$ voor wolfram)

R_0 weerstand bij kamertemperatuur (van te voren meten!)

T_0 kamertemperatuur

$$T = T_0 + (R_T - R_0) / (\alpha R_0)$$

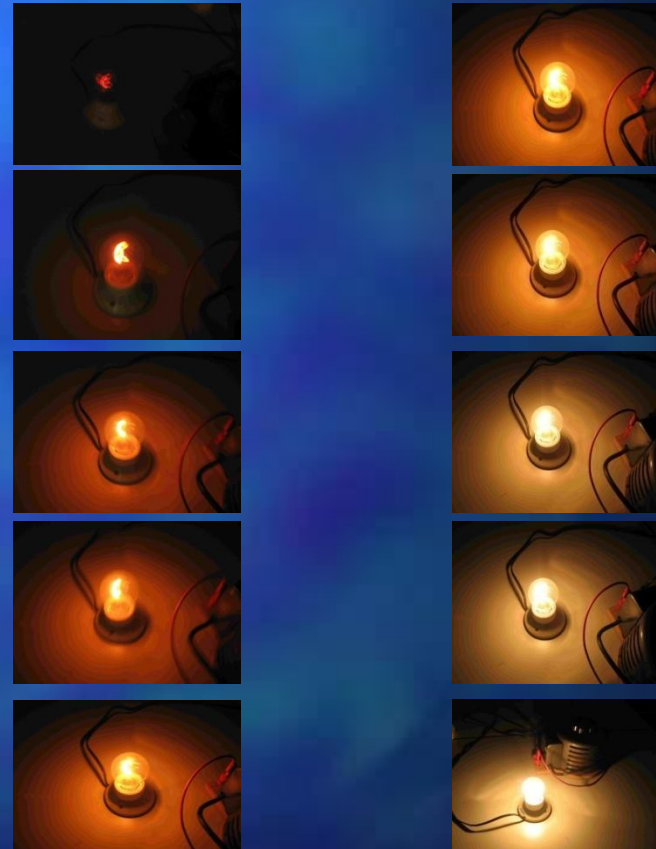
Bijv. bij gebruikmaking van:

$$P = U \cdot I = U^2 / R_T \quad \text{met } P = 100 \text{ W}$$

en $R_0 = 38 \Omega$ (Kamertemperatuur: $20 \text{ }^\circ\text{C}$)

$$\rightarrow R_T = 1,25 \cdot 10^3 \Omega$$

$$\rightarrow T = 2,6 \cdot 10^3 \text{ }^\circ\text{C}$$

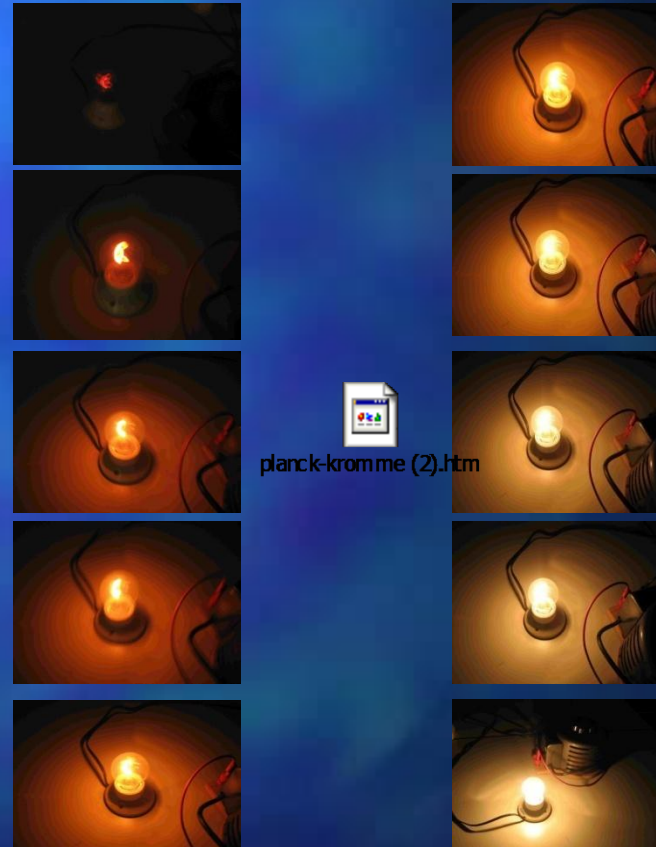

Kleur en oppervlaktetemperatuur van de zon

Vergelijking met
Planck-kromme:

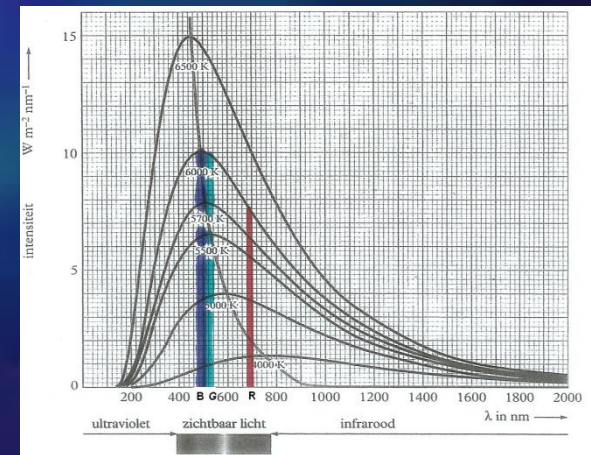
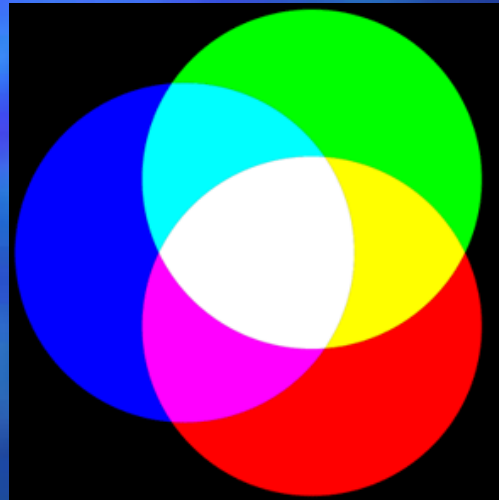
D:\Natuurkundesimulaties\QM-Planck-kromme (2)\planck-kromme (2).htm

$$\lambda_{\max} * T = k_w$$

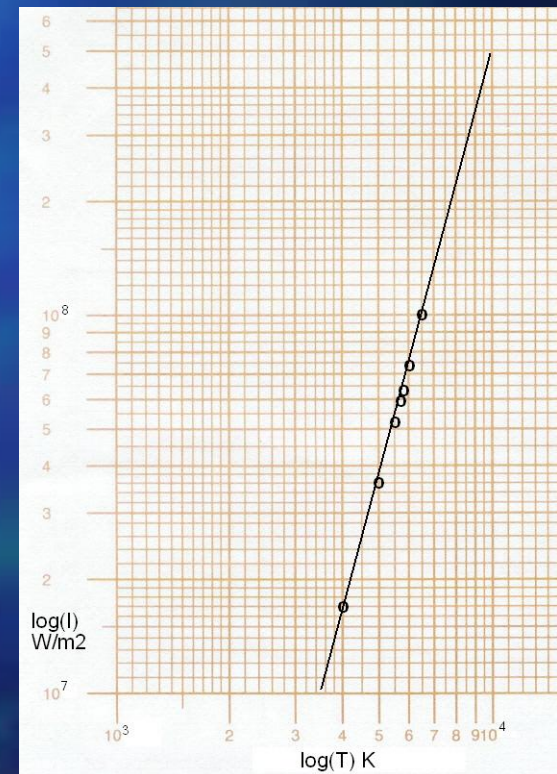
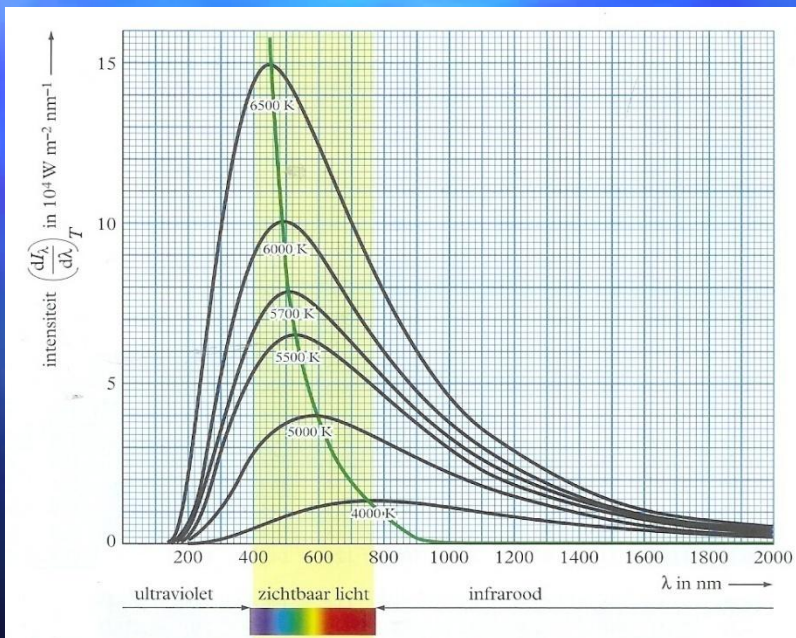
Kleur en oppervlaktetemperatuur van de zon

- RGB-filters:
<http://brucelindbloo.com/index.html?ColorDifferenceCalc.html>

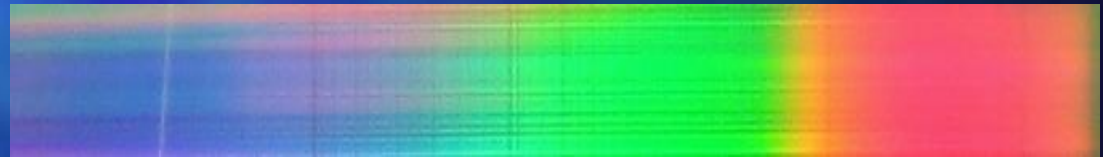
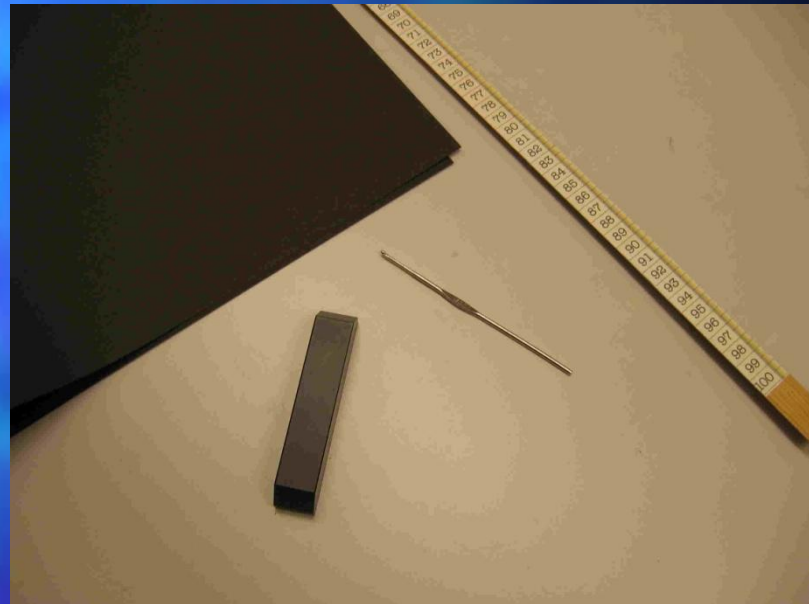
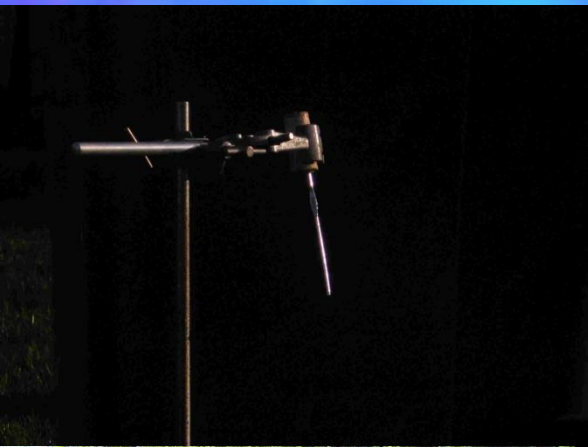
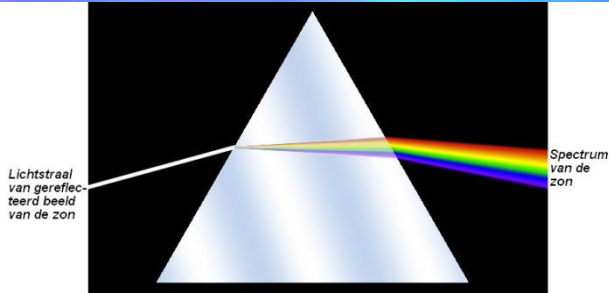

1.3 Lichtkracht van de zon

■ $L = \sigma T^4$

1.4 Samenstelling van de zon

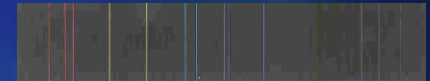

Spectra

Hete stralingsbron met grote dichtheid

Hete stralingsbron met lage dichtheid

Hete stralingsbron met grote dichtheid

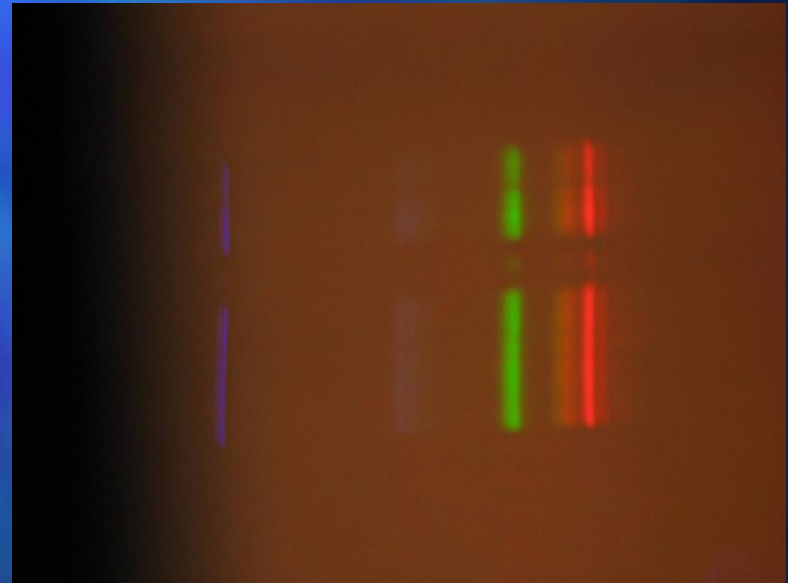

Gaswolk met lage dichtheid

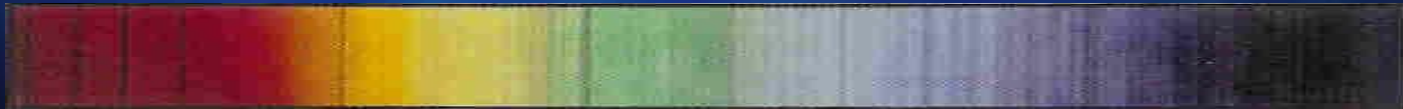
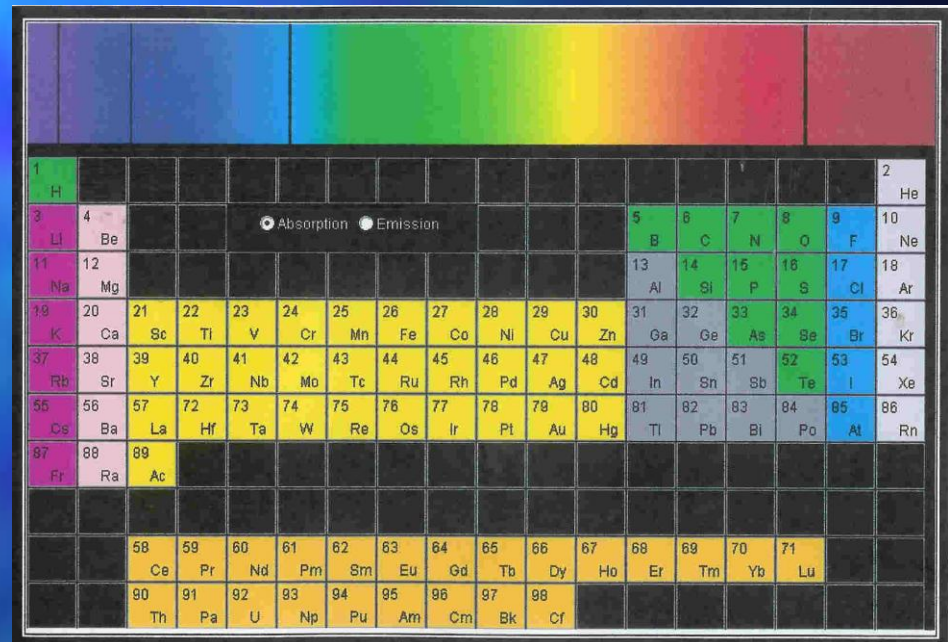

Spectraallijnen als vingerafdruk of barcode van een element

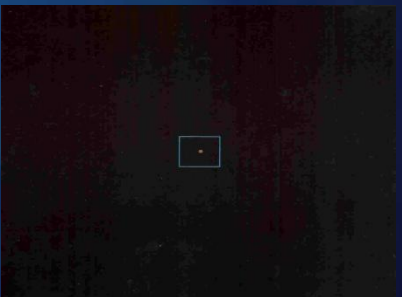
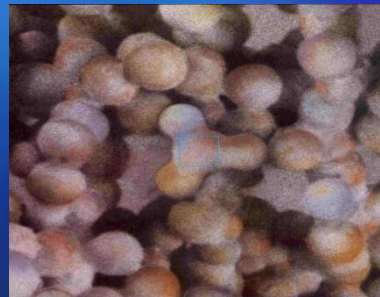
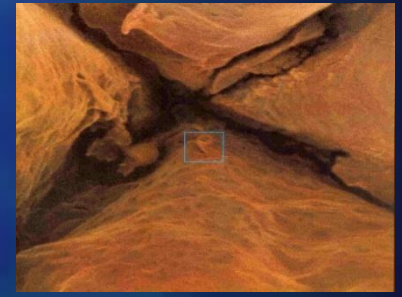
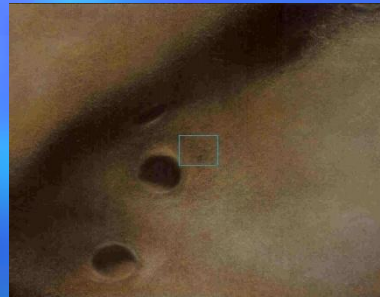

Spectra van elementen

- <http://jersey.uoregon.edu/elements/Elements.html>

Hoofdstuk 2: straling en materie

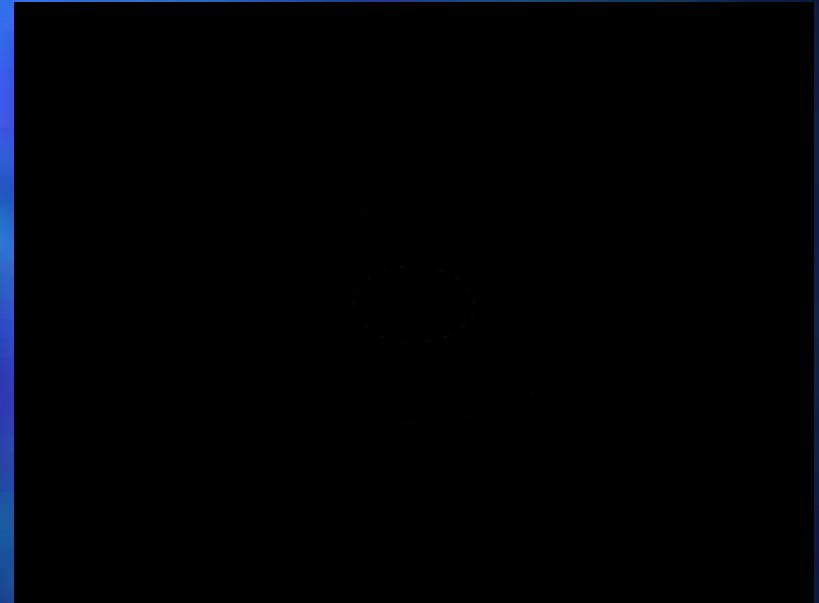
Wat hebben materie en straling met elkaar?

Klassieke

natuurwetten +

moderne

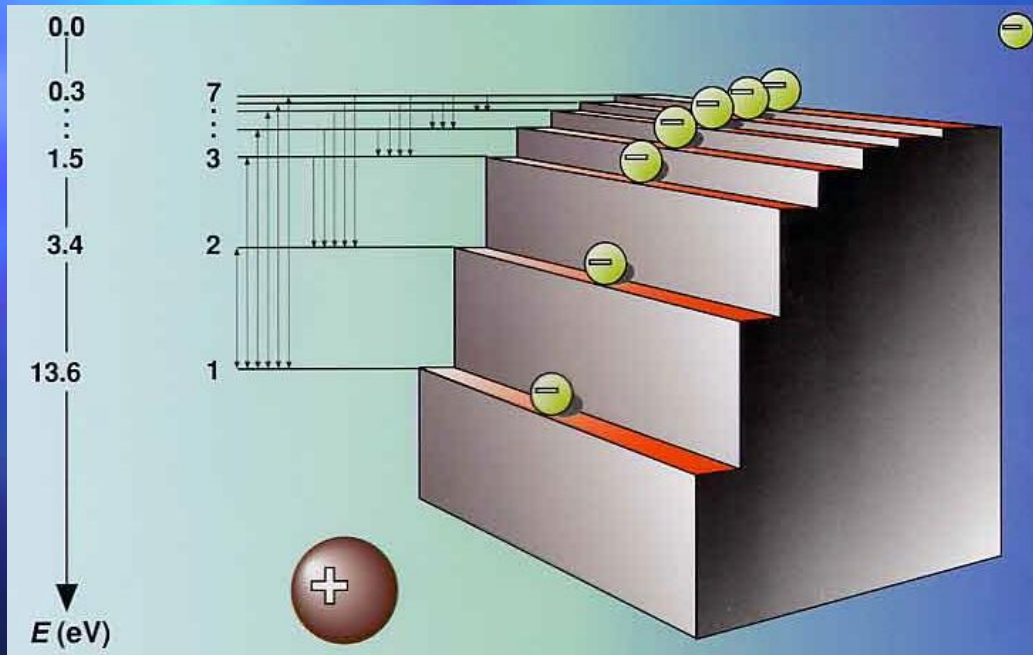
natuurkunde vinden
synthese in
atoommodel voor
waterstof (oa.
Bohr)

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20100721_kwantum01

Experiment: Bepaling h m.b.v. LED's

- Bepaling grootte
constante van
Planck.ppt

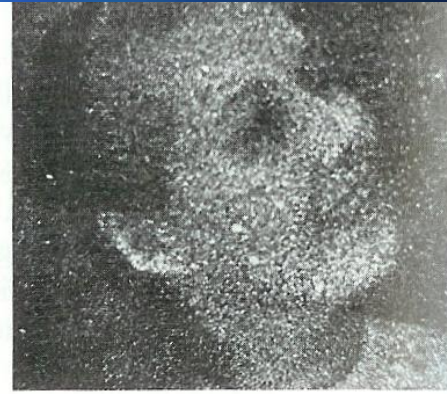
Foto: Hagel van fotonen

a

b

c

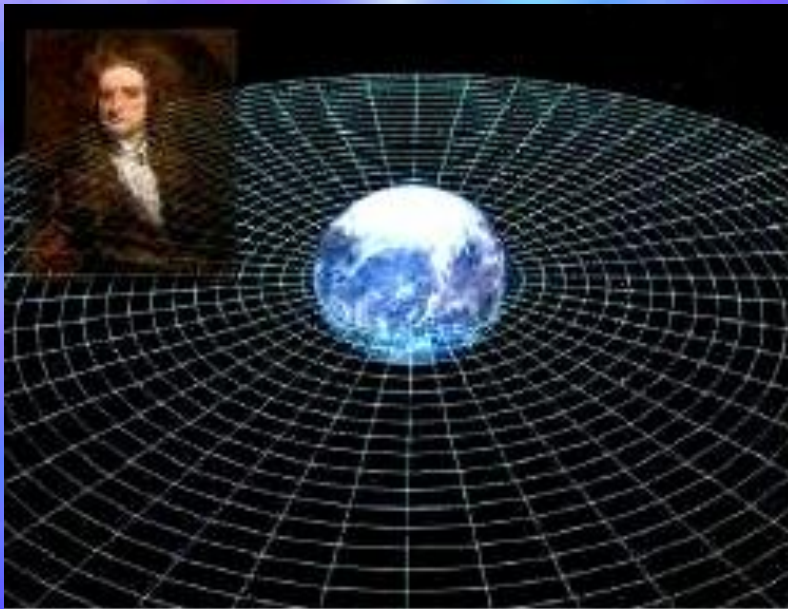
d

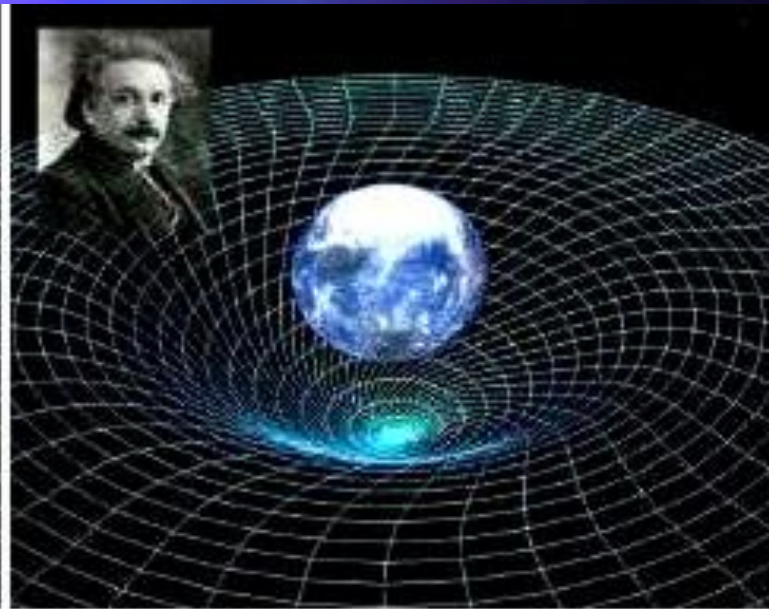
e

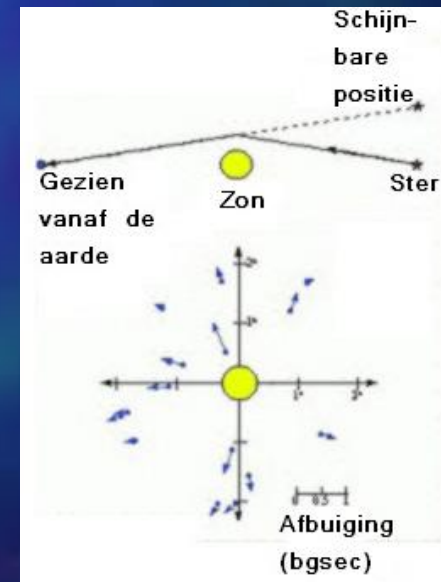
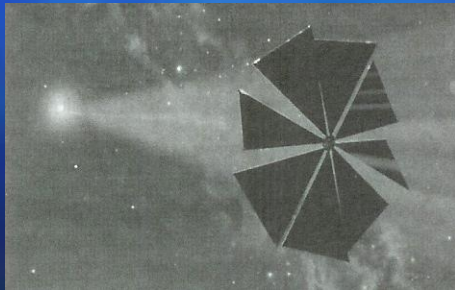
f

Newton's fixed space

Einstein's flexible space-time

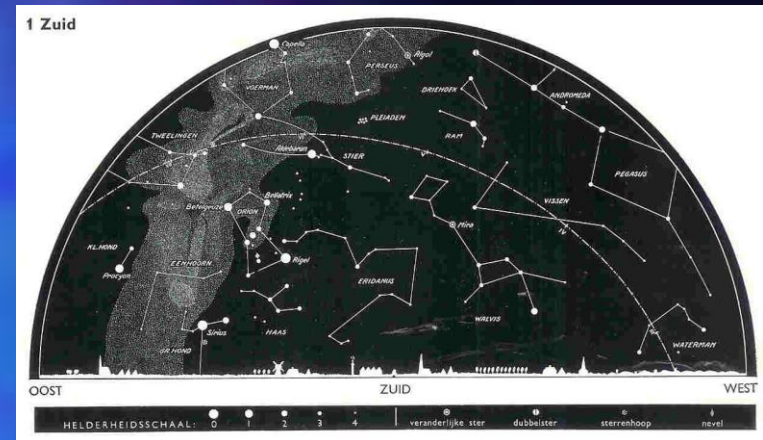

Hoofdstuk 3: Onderzoek aan sterren

*3.1 Temperatuur,
helderheid en
lichtkracht van
sterren*

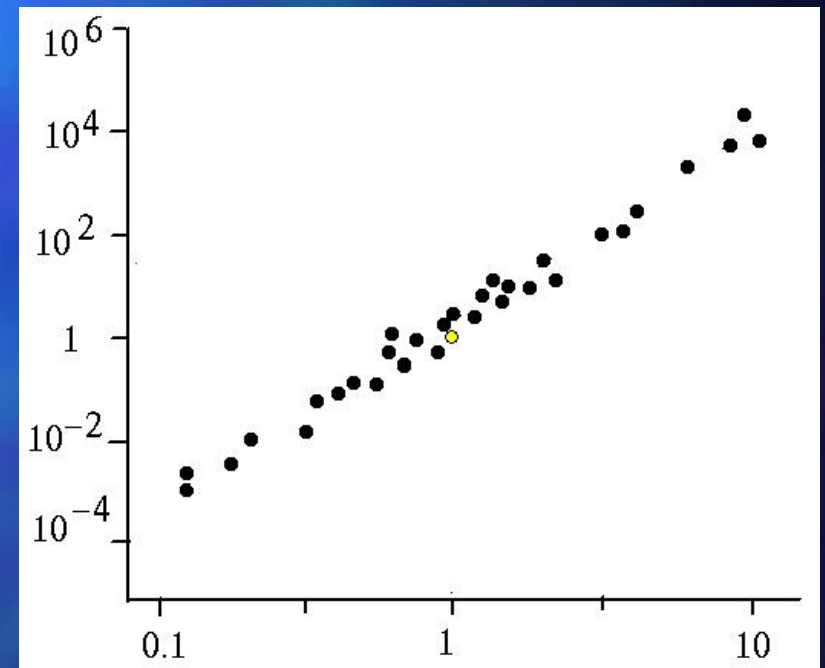
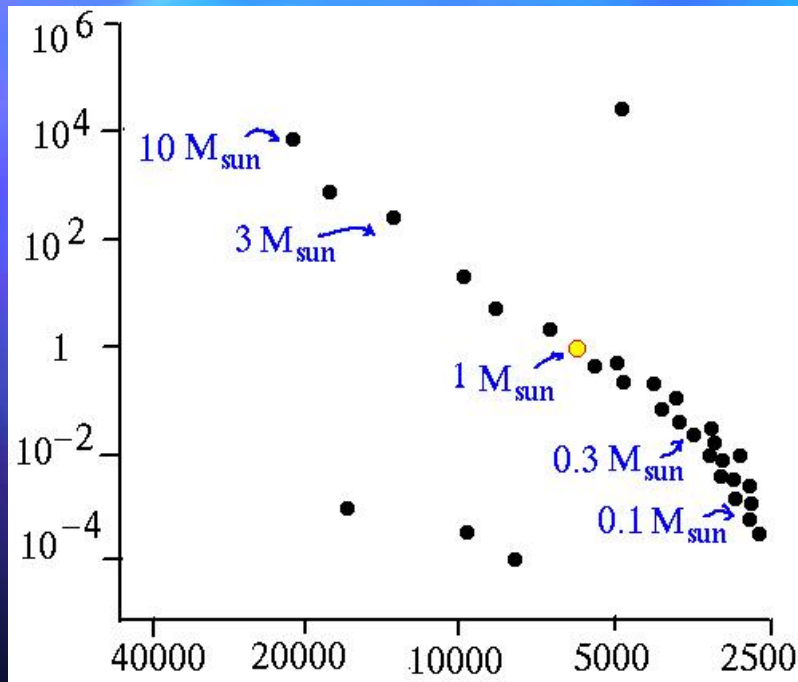
*3.2 Analyse van
sterspectra (o.a.
dopplerverschuiving)*

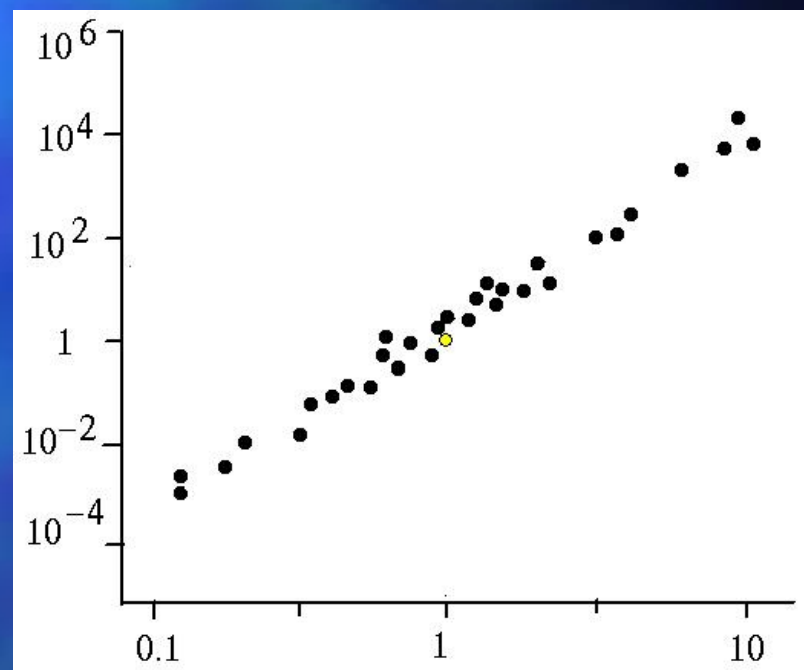
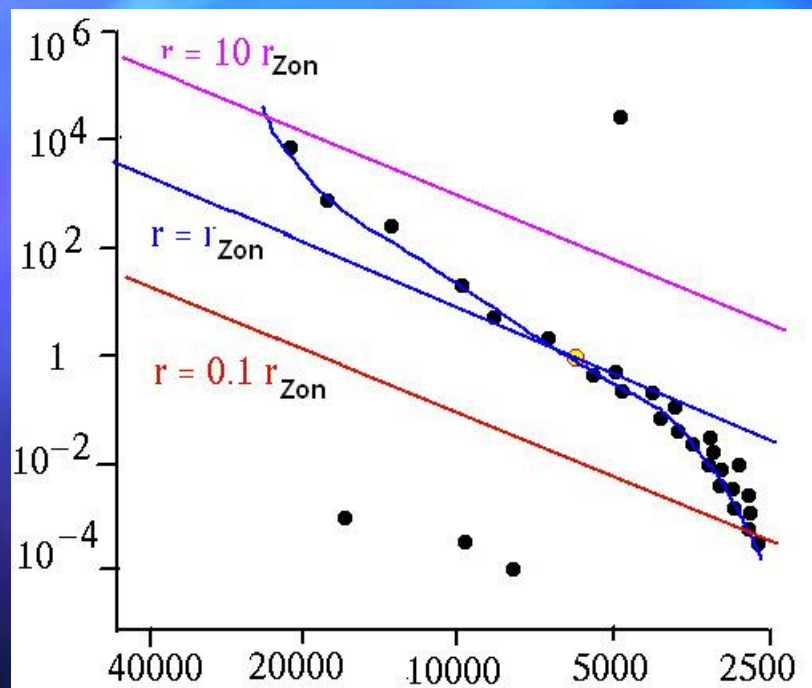
*3.3 Waarneemtechnieken
in het e.m. spectrum*

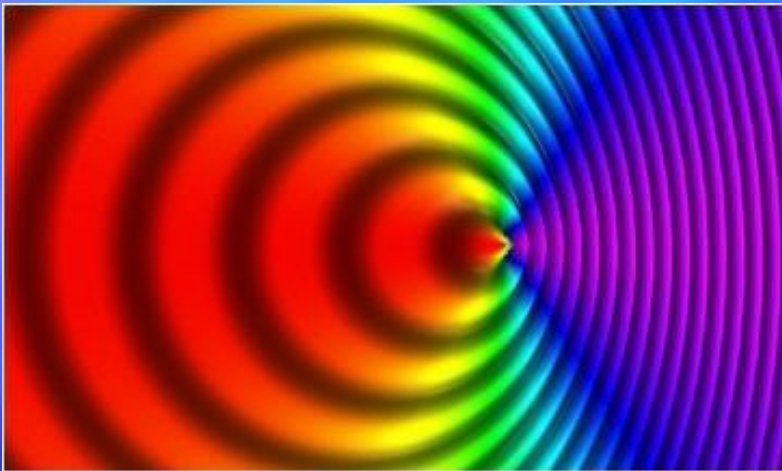

3.1 Tempertuur, helderheid en lichtkracht van sterren

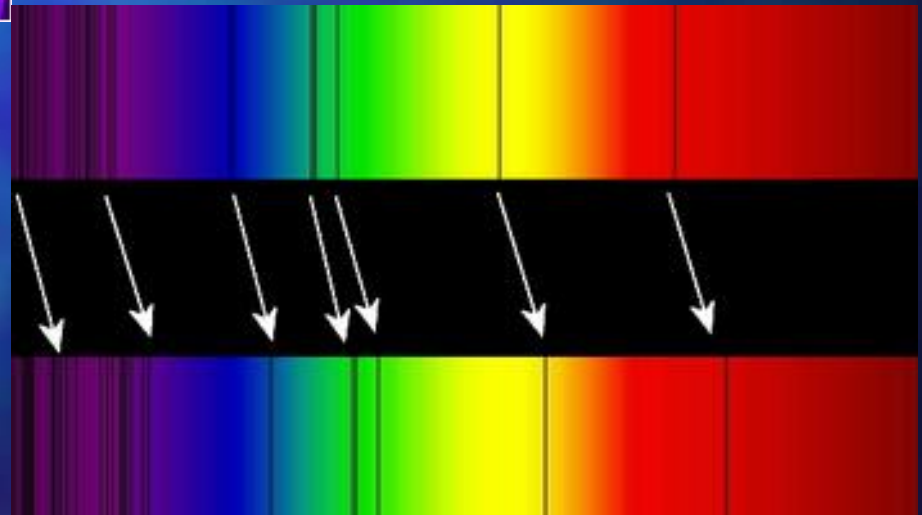

3.2 Spectraallijnen en roodverschuiving

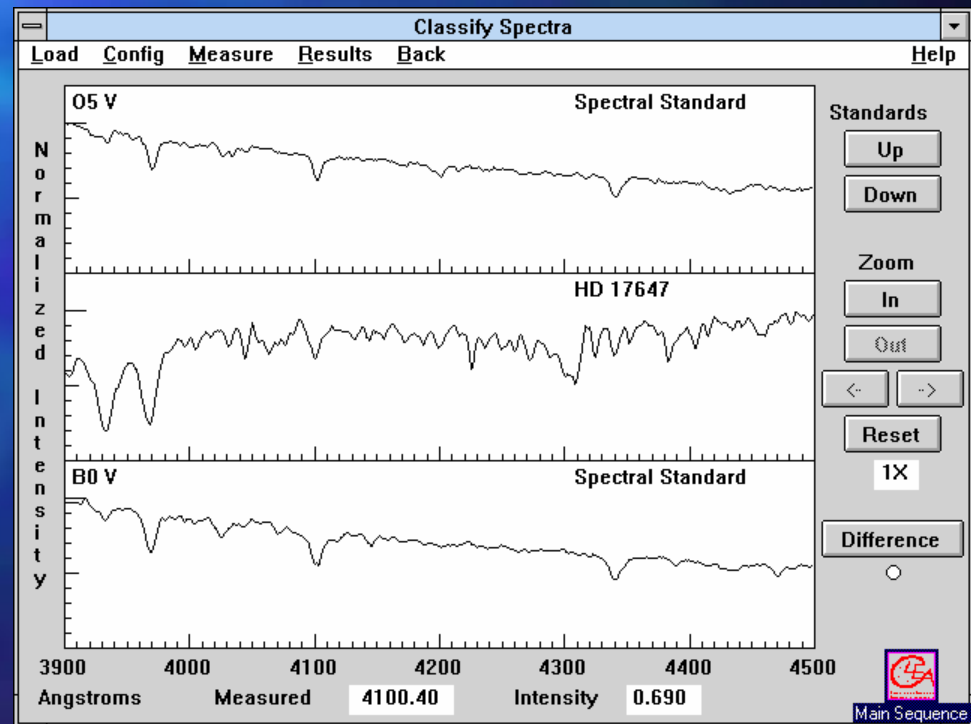

- [..\Tr-glv - dopeff - br bew.mpg](#)
- [..\Tr-glv - dopeff - ontv bew.mpg](#)

Classificatie van sterspectra:

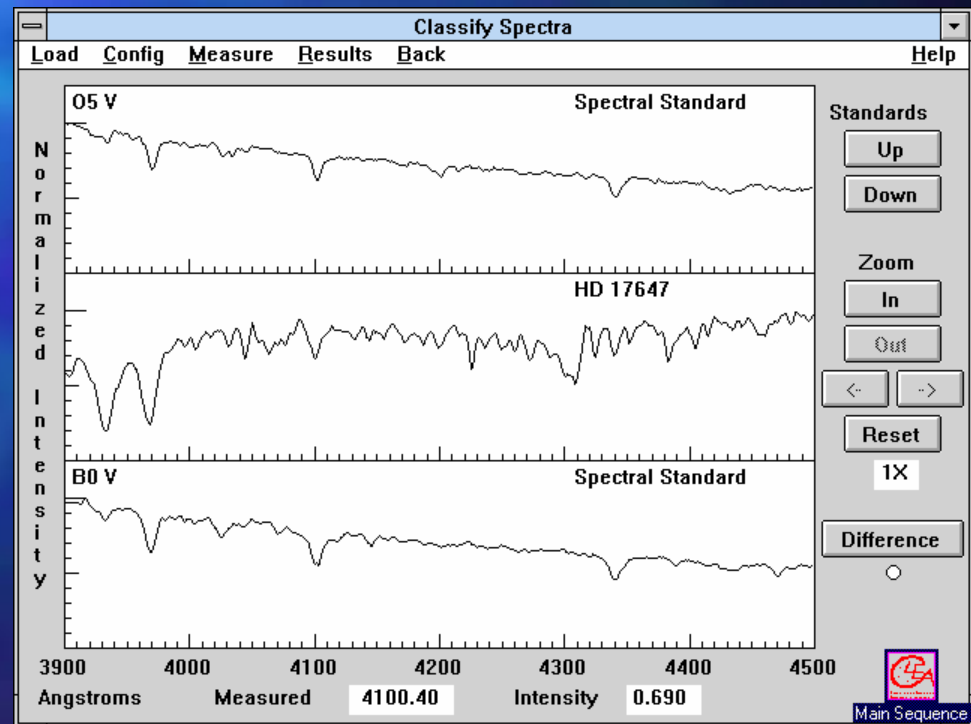
- Voor
spectraalopnamen
en analyse ervan

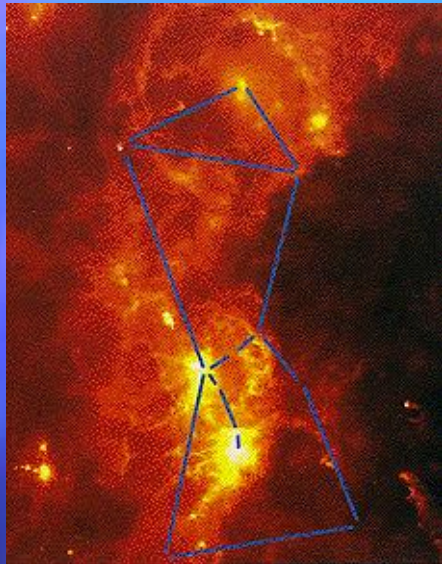
Onderzoek aan sterren: Identificatie van elementen

■ Spectraaltypen van de ster onthult zijn:

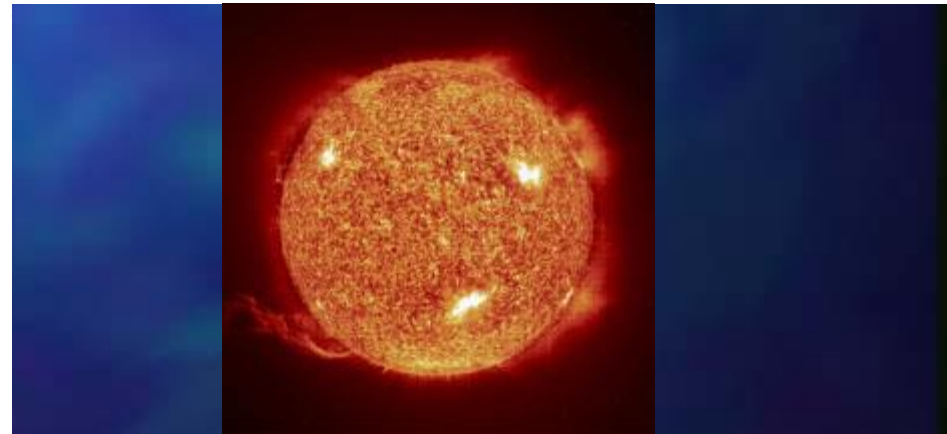
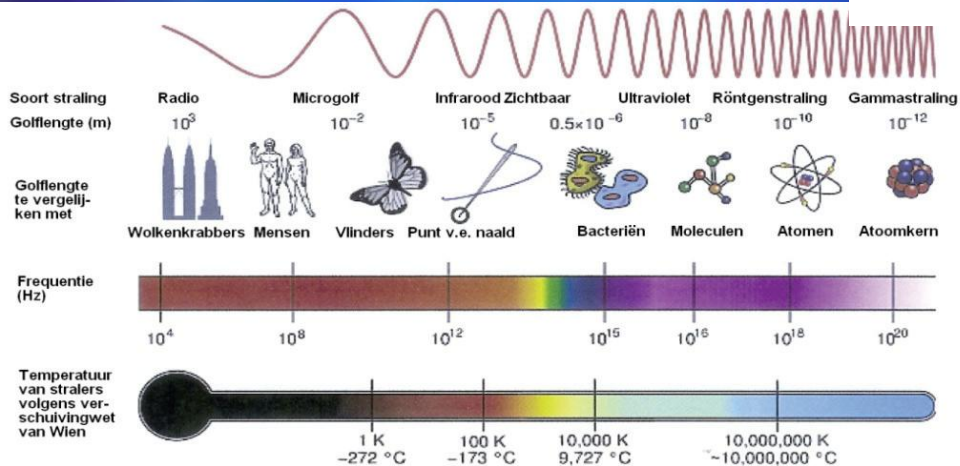
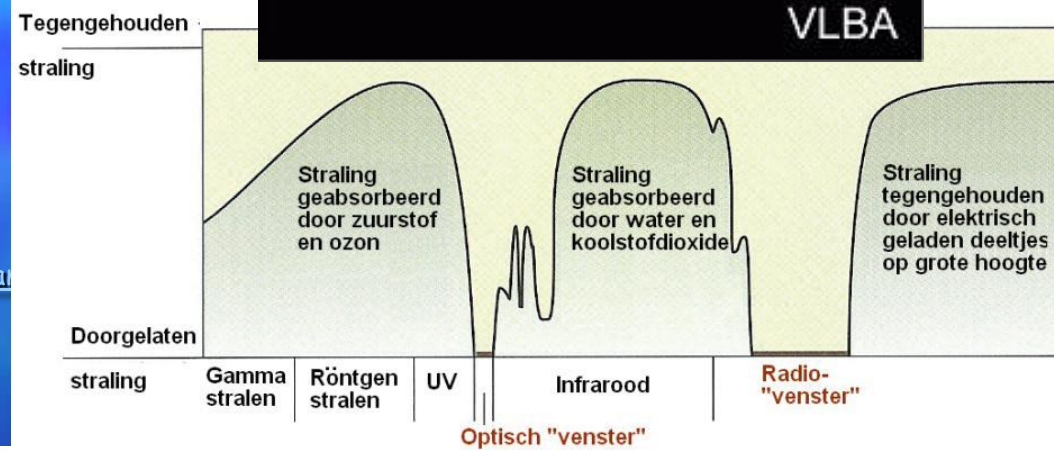
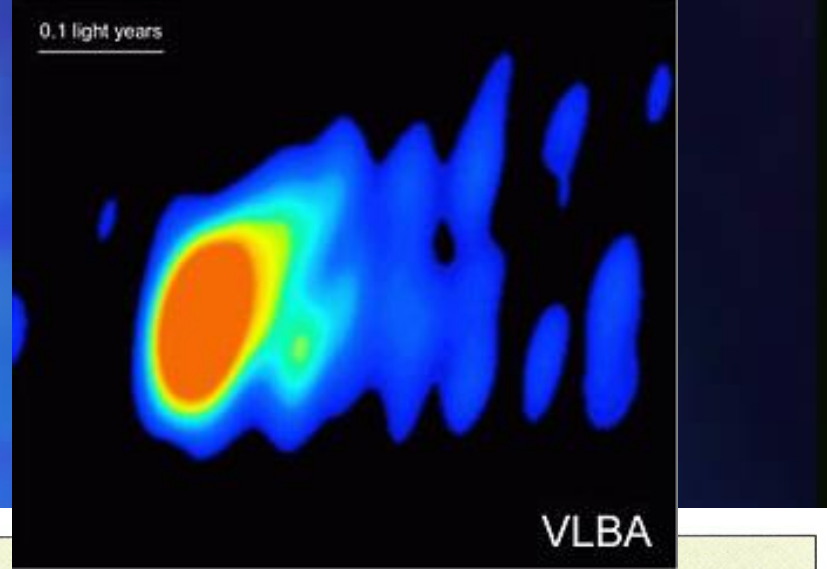
- Temperatuur
- Afstand
- Lichtkracht
- Chemische samenstelling

3.3 Het E.M. Spectrum

10\10-03-01-
 stuk 3 - Onderzoek aan
 straling.wmv

Eigen onderzoek

- 10-12-09-Eigen onderzoekopdrachten .docx
- Zie ook: www.galaxyzoo.org

